

cycles), and gift-giving to members of both 'family' and 'kin' (in Tadmor's sense⁴) – alas, skin-deep description of said elements and the use of dated references leave an aftertaste of superficiality. Sometimes there are what one could consider to be omissions: Joyce Jeffreys was a consumer and producer in her rural locality, while also a consumer of London-borne goods and services, making her of interest to that recent wave of researchers studying the (consumptive) relation between town and country – yet there is no reference to Stobart and others.⁵

These remarks should be seen not as criticism per se, but rather as additions to an already tantalising introductory chapter; a continuation of Spicksley's own enthusiasm, if you will. While hardliners may feel there is little excuse for referring to dated works, we mustn't forget that this is a source-edition, not a monograph. As such, while the holistic introduction engenders some superficiality, it also duly provides a good overview of possible avenues of interest regarding the published source. Exactly that, in my opinion, is what we should expect. Now if only there existed a digitalised version of the edition, so an excited scholar could start scrutinising Joyce Jeffreys' accounting right away without first having to type over 200 odd pages...

Tom De Roo

Universiteit Antwerpen

Centrum voor Stadsgeschiedenis

Daniël Broersma, *Het Groene Front voorbij. De agrarische belangenbehartiging door LTO Nederland, 1995-2005*. (Groningen/Wageningen: Nederlands Agromisch Historisch Instituut, 2010) 184 p. ISBN 9789036746441 [Historia Agriculturae, 43].

In deze studie brengt Daniël Broersma de recente en korte geschiedenis van koepelorganisatie LTO Nederland, die in 1995 ontstond uit de fusie van drie landbouworganisaties, namelijk de Katholieke Nederlandse Boeren- en Tuindersbond (КНБТВ), de Nederlandse Christelijke Boeren- en Tuindersbond (СБТВ) en het Koninklijk Nederlands Landbouw-Comité (КНLC). In 2005, na tien jaren van moeizaam samenwerken, zou LTO als landelijke georganiseerde agrarische belangenvereniging een ingrijpende herstructurering ondergaan. Broersma gaat op zoek naar de oorzaken van de falende

Thompson, 'The moral economy of the English crowd in the eighteenth century', *Past and Present* 50 (1971) 76-136.

4. Naomi Tadmor, *Family and friends in eighteenth-century England: Household, kinship, and patronage*, Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

5. For reference, once again, sessions at the *European Social Science History Conference* in Glasgow: 'Town and country: supplying elite consumers in the 18th and 19th centuries' (<http://www2.iisg.nl/esshc/programme.asp?selyear=12&find=town+and+country>). While the time-frame of the sessions was different than Joyce Jeffreys' accounts, Stobart has expressed interest in the earlier historical 'country house' on multiple occasions. His current project, titled 'Consumption in the country house, c. 1730-1800' (<http://www.northampton.ac.uk/download/3544/consumption-and-the-country-house-1730-1800>) is reflected in a community website on the broader subject: <http://consumptionandthecountryhouse.ning.com/>.

samenwerking. Hij schetst daarbij treffend de achtergrond van de bewogen LTO-historie: de Nederlandse land- en tuinbouw kende tijdens het laatste kwart van de voorbije eeuw een snelle transformatie. Net zoals elders in West-Europa kenmerkte deze evolutie zich door steeds minder boeren en ondernemingen, een voortschrijdende specialisatie, een toenemende inbreng van kapitaal, een groeiende dominantie van een wereldwijd geïntegreerd agribusiness complex. Op hetzelfde ogenblik verbroekelde de macht van het zogenoemde Groene Front in Nederland, de samenwerking tussen boerenorganisaties, het ministerie van Landbouw en de politiek. Ook het landbouwbeleid op Europees niveau wijzigde van karakter: het werd liberaler van opzet en er kwam meer aandacht voor milieu, landschap en dierenwelzijn. Deze trend was overigens ook merkbaar in Nederland: zo werd het landbouwministerie vanaf de jaren 1990 tevens bevoegd voor natuur, milieu, en later zelfs voor voedselkwaliteit. In Nederland kwam in 1994 een paarse coalitie aan de macht, die de christen-democratische CDA, traditioneel de partij van de boerenstand, buiten spel zette.

Broersma stelt zich de vraag in welke mate de hierboven beschreven wijzigende externe omstandigheden de oprichting en verdere werking van LTO Nederland hebben beïnvloed. Vooreerst belicht hij de aanloop naar de fusie en beklemtoont hij het belang van het financiële aspect als dwingende motivatie om samen te werken. De drie landbouworganisaties hadden in toenemende mate te kampen met dalende ledencijfers, wat uiteraard teruglopende inkomsten met zich meebracht en dat op een moment wanneer leden meer en meer nood hadden aan ondersteuning en belangenbehartiging op maat. Eerder had dit in de sector al geleid tot een proces van ontzuiling, fusies op regionaal niveau en het ontstaan van enkele gespecialiseerde vakorganisaties. Maar midden jaren 1990 diende een volgende stap zich aan: een samenwerking op landelijk niveau. LTO opteerde daarbij voor een strategie van 'beheerste overlegvoering en beïnvloeding' van de nationale en Europese beleidsmakers, met als doel alle land- en tuinbouwers zo goed mogelijk te vertegenwoordigen. Gezien de verder uiteenlopende belangen bij de leden zou dat evenwel een moeilijke opdracht worden. De afhandeling van de waterschade in 1995 door LTO bleek nog een succesverhaal te zijn, omdat de organisatie daar geen harde keuzes diende te maken. Ze kon de overheid ervan overtuigen om alle getroffen land- en tuinbouwers volledig te vergoeden. De daaropvolgende jaren dienden evenwel standpunten in concrete dossiers te worden ingenomen en dat viel soms minder goed mee. Glastuinbouwers, akkerbouwers, varkenstelers en melkveehouders bleken maar weinig gemeenschappelijks te hebben. Sommigen wensten bijvoorbeeld meer overheidssteuning, anderen prefereerden een vrije marktwerking. Een minderheid verkoos een harde lijn in plaats van voorzichtig en langzaam lobbywerk. LTO zocht ook naar strategieën om het imago van de land- en tuinbouwsector bij de consument te verbeteren. Dat betekende een meer open attitude en een voorzichtige zoektocht naar de introductie van meer milieu- en diervriendelijke productiewijzen. Maar zonder de eigen leden al te veel te bruskeren.

Hoewel LTO het moeilijk had om een beleid te ontwikkelen waar alle leden zich konden achter scharen, moet volgens Broersma een verklaring voor het falen van LTO elders worden gezocht. Immers, de organisatiegraad van agrariërs in Nederland bleef in deze periode relatief hoog. Doorslaggevend was de onduidelijke structuur van de nieuwe organisatie. Land- en tuinbouwers konden immers niet rechtstreeks lid zijn van LTO. Zij moesten zich nog steeds aansluiten bij de regionale en vakorganisaties. En dit leidde onvermijdelijk tot spanningen over macht en invloed: lag het beslissingscentrum centraal in Den Haag bij het hoofdkwartier van LTO of nog steeds

bij de regionale en sectorale organisaties? Een andere knelpunt was het wantrouwen dat bleef bestaan tussen de bestuursleden van de drie verschillende boerenverenigingen: de oude concurrentiestrijd werd verder gezet. En ten slotte bleven de verschillen inzake toekomstperspectieven tussen de LTO-top, die voor meer openheid koos, en de regionale en sectorale organisaties te groot. Vooral de kapitaalcrachtige ZLTO, die nauwe banden had met de agro-industrie, wilde een meer onafhankelijke koers gaan varen. In 2005 viel het landelijke LTO-apparaat dan ook opnieuw uiteen. Blijkbaar was er tussen het Europese beslissingsniveau en de regionale (vak)organisaties geen plaats voor een krachtige, eengemaakte Nederlandse boerenorganisatie.

De geschiedenis van LTO Nederland, die Broersma helder en gedetailleerd beschrijft, illustreert mooi hoe moeilijk traditionele agrarische organisaties het hadden op het einde van de voorbije eeuw om zich aan te passen aan een snel veranderende sociaal-economische en politieke context. Het onderzoek van Broersma is in dat opzicht een mooie case die navolging verdient. De naoorlogse geschiedenis van landouwworganisaties is immers weinig ontwikkeld in West-Europa. En zeker de jongste decennia genoten tot op heden weinig aandacht. Opvallend (en lovenswaardig) is dat LTO Nederland zelf opdracht gaf om deze moeilijk episode te laten bestuderen en toegang gaf tot alle bronnen. Jammer genoeg verkoos Broersma om de hoofdrolspelers in dit verhaal niet te interviewen. Dat had deze sterk intern gerichte organisatiegeschiedenis nochtans een extra diepgang en een levendiger cachet kunnen opleveren.

Yves Segers

KU Leuven

Luc Duerloo, *Dynasty and piety. Archduke Albert (1598-1621) and Habsburg political culture in an age of religious wars* (Farnham: Ashgate, 2012) 592 p.
ISBN 978 0 7546 6904 3.

In mei 1598 gaf Filips II van Spanje, die een paar maanden later zou sterven, de Nederlanden als bruidschat mee aan zijn dochter Infanta Isabella. Zij zou aanvankelijk trouwen met Aartshertog Ernst, maar die ging dood in 1595. De jongere broer van Ernst, Aartshertog Albrecht, was de volgende huwelijkskandidaat. Albrecht kwam uit de kinderrijke Oostenrijkse tak van de Habsburgse dynastie maar was evenals Ernst grotendeels opgegroeid aan het Spaanse hof. Filips II had eigenlijk een kerkelijke carrière voor Albrecht uitgestippeld. Vanwege dynastieke belangen moest Albrecht echter zijn kardinaalshoed afleggen en samen met Infanta Isabella werd hij de nieuwe landsheer van de Nederlanden.

Met zijn gedegen studie stelt Luc Duerloo het gangbare beeld van Albrecht en Isabella als landsheren van de Habsburgse Nederlanden bij. Historici hebben de regering van de Aartshertogen (zoals de twee landsheren gezamenlijk ook genoemd worden) vaak afgedaan als een façade waarachter de macht van Spanje schuilging. In de Akte van Afstand van 1598, waarmee Filips II de Nederlanden weggaf, werd de soevereiniteit van de nieuwe landsheren namelijk in belangrijke mate beperkt. Spanje bleef verantwoordelijk voor het buitenlandbeleid en de krijgsmacht. En als een van de Aartshertogen kinderloos kwam te overlijden dan zouden de Nederlanden terugkeren onder het gezag van de Spaanse koning. Het Aartshertogelijke regime eindigde daarom in 1621 met de dood van de kinderloze Albrecht. De Spaanse koning Filips IV,